

La raó educativa. Ricard Torrents i la pedagogia

Antoni Tort

Pedagog (Universitat de Vic)

Introducció

Una valoració de la trajectòria de Ricard Torrents en el camp de la pedagogia ha de partir forçosament de la constatació que ens trobem davant d'un llarg i consistent recorregut. Alhora, l'anàlisi s'ha de situar en un marc de provisionalitat perquè Ricard Torrents continua desplegant, en el moment present, una intensa activitat educadora, si se'm permet l'expressió. Una activitat que va lligada, en una síntesi definitòria de la seva figura, a una important producció assagística que obliga, sortosament, a considerar provisional qualsevol valoració que es pugui fer de la seva trajectòria. Avancem doncs una breu aproximació al vessant pedagògic de l'obra de Ricard Torrents. Un primer comentari mentre esperem la recepció de noves contribucions seves.

I. L'ensenyament, els mestres, la llengua.

Fa més de trenta anys va aparèixer un text de Ricard Torrents en el qual sintetitzava alguns elements significatius de l'educació contemporània. És un epíleg al llibre de Modest Reixach, «L'ensenyament a la ciutat de Vic». En aquest text que tanca un interessant estudi sociològic sobre la situació de l'ensenyament i la seva evolució fins als anys setantes a la ciutat de Vic, s'hi aprecien algunes línies de força centrals en el pensament pedagògic de Ricard Torrents i que es mantenen en la resta de textos posteriors de l'autor relatius a la funció de l'escola en el món actual, a la formació del professorat, al paper de la literatura i dels clàssics a les aules, etc. Val a dir que també podem resseguir diversos textos i algunes ressenyes anteriors, a la revista

«Oriflama», en els quals Ricard Torrents ofereix interessants reflexions sobre l'educació. És el cas de l'article sobre llibres de pedagogia que tanca, si no vaig errat, la seva col·laboració amb «Oriflama».

Quan es va publicar l'estudi de Modest Reixach, feia poc que s'havia promulgat la «Ley General de Educación» (1970). Escriu Torrents a l'esmentat epíleg: «Si bé el futur de l'ensenyament girarà al seu entorn, la Llei no deixarà pas de ser un text legal, important sens dubte però text legal al capdavant, amb totes les limitacions inherents. Això, que és una obvietat, s'oblida sovint a l'hora de mirar el futur, amb la conseqüència de convertir la Llei en una paret opaca que impedeix la visió de la realitat ulterior. Hem sofert un empatx de Llei, i seria hora de digerir-lo, assimilant, però també eliminant, com en tot procés de digestió autèntic. Ha arribat un punt en què, a molta gent de les diverses capes socials afectades per la reforma, li roda el cap de tant donar voltes al mateix centre, sense saber ja què defensen o què ataquen. I això és la paràlisi. Minimitzar la Llei seria saludable. Si més no, perquè faria posar més atenció, i per tant més eficàcia, a la realitat educativa.» Hom pot aplicar aquest text del 1973 a lleis posteriors i molt especialment a la LOGSE, del 1990, una llei convertida en el blanc cap a on s'ha dirigit –encara ara!– una retòrica inacabable i estèril, feta de crítiques furibundes o d'elogis desmesurats. Tornem al text citat: «El desgast d'energies esmerçat en actituds gairebé psicòtiques es recuperaria, i no pas en detriment de la Llei, sinó a favor d'una incidència més forta sobre la realitat que la Llei re-

gula». Ricard Torrents alerta sobre les limitacions de les lleis; lluny de situar-se, com algú podria mal pensar, «au dessus de la mêlée», Ricard Torrents s'apropa a allò essencial en l'acció educativa, que no es regula per lleis ni per decrets. El pensament pedagògic de Ricard Torrents no és gremialista, ni corporatiu; és poc conjuntural malgrat que ha hagut de pilotar diferents institucions educatives torejant o aprofitant-se de tota mena de situacions conjunturals. Compta amb un «background» que li permet analitzar la realitat educativa no des d'una distància calculada sinó des d'una perspectiva cultural que atenua les efervescències del moment. Gosaria dir que la literatura, en els seus diferents angles –estem davant del traductor de «Sota la Roda» de Hesse, i de Kafka i de Marcuse i de «Els Timbalers»...– li permet situar l'experiència educativa en un lloc molt pregon de l'experiència humana, com explica al pròleg de «Els grans autors i l'escola». I és per això que en els darrers temps i en el marc de la Societat Catalana de Pedagogia, de l'IEC, de la qual n'és un membre actiu i destacat, ha aprofundit en el paper de la narració com a un valuós instrument que caldria que fos més present en les nostres aules en la línia de les propostes del professor canadenc K. Egan. La imaginació poètica, la literatura ajuden a desfer estereotips i a suscitar una dinàmica renovadora entre mestres i alumnes.

Els factors que podríem anomenar com a existencials, lligats a la individualitat, són aspec-

tes sempre presents en l'obra pedagògica de Ricard Torrents. Àdhuc quan analitza fenòmens com el de la «demografització» de l'ensenyament. I utilitza un neologisme que remarca l'extensió de la instrucció a tothom. Torrents en parla així: «Resoldre l'escolarització, dotar-la dels instruments necessaris, planificar-la de cara al futur, són problemes tècnics que demanen solucions als economistes, als polítics d'ofici, als sociòlegs i als futuròlegs. Però allà on acaba la seva tasca comença la del pedagog. Ell no manipula xifres ni estadístiques ni idees abstractes, sinó homes i dones contemporanis i coterranis seus.» En un altre escrit posterior, conclourà lapidàriament: «L'escolarització no és sinònim de democratització, mentre una gran part de la població escolaritzada no rebi els beneficis de la instrucció, sinó que en surt amb el veredict del fracàs.» Mestres i alumnes continuen essent, doncs, els elements centrals de la realitat educativa.

Lector atent de la realitat i amb una alta capacitat receptora de múltiples interlocucions amb persones i circumstàncies, Ricard Torrents ha assenyalat quin és, a parer seu, el lloc de l'escola enmig de la transformació dels escenaris que envolten aquesta institució. Com a director als anys setanta d'un col·legi de referència en el context osonenc i com a persona que es posa al capdavant d'un grup de professors i alumnes que construeixen una Escola Universitària en el període de la transició, sap que la contestació juvenil i el conservadurisme institucional for-

men part inherent d'unes contradiccions que ell canalitza i analitza amb respecte, tant per les seves responsabilitats institucionals com per la consciència que estem davant de fenòmens molt dinàmics. I es pregunta com tants d'altres (penso en Mead o P. Goodman) sobre la gran contradicció: «L'escola ha de posar els instruments per a assolir aquests objectius: ambient de llibertat, d'autocontrol, de tolerància, etc., amb vista a edificar una societat lliure, autocontrolada i tolerant. I, tanmateix, tot inclina a pensar que la mateixa societat que s'imposa aquestes aspiracions és impotent per a assimilar-les i es veu obligada a ofegar-les acabades de néixer. ¿Quin crèdit pot tenir una contradicció tan notòria?» Tanmateix, Ricard Torrents creu que l'escola ha de ser conscient dels seus límits. Escriu amb contundència: «L'escola pot i ha de ser educativa, a condició que ensenyi. Vet aquí el desafiament que significa ensenyar i educar. Amb altres paraules, només l'escola instructiva és educativa».

No podria acabar aquest breu comentari sense remarcar que aquest pensament pedagògic de Ricard Torrents s'explica en el marc d'un projecte catalanista que l'ha portat a participar en nombroses iniciatives dirigides a la construcció d'un veritable sistema educatiu nacional català. Amb la llengua com a element central de tota aquesta estructura. Una de les seves darreres actuacions ha estat la de presidir el Consell Assessor de la Llengua a l'Escola. La tasca d'enfor-

tir el paper del català en el sistema educatiu i la peremptòria necessitat de millorar la formació del professorat han estat dos elements recurrents en la trajectòria de Ricard Torrents: «Hem d'abordar la qüestió lingüística sense simplificar-la. L'hem d'assumir amb tota la complexitat, alhora que tractar-la en tota la seva especificitat i des dels seus diferents àmbits, un dels quals és el sistema educatiu.» (...) De fet, en la llengua com a ciment de cohesió social, els catalans ens hi juguem el futur de l'educació, de la nostra prosperitat, de la cultura que ens identifica, de la nostra continuïtat com a poble entre els pobles d'Europa.»

La Universitat. La reflexió genuïna, la construcció possible.

Tots els elements esmentats en els paràgrafs anteriors es troben als fonaments però prenen una volada formidable a l'hora de considerar l'aportació de Ricard Torrents en el camp de l'educació universitària. Els dos volums «*Les raons de la universitat* (1993) i «*Noves raons de la Universitat. Un assaig sobre l'espai universitari català* (2002) editats a la col·lecció «Interseccions» d'Eumo Editorial així com els escrits recents i no tan recents sobre universitat i edicions, per exemple, en donen fe; tanmateix, altres persones incidiran en el paper de Ricard Torrents com a constructor d'universitat. Només voldria destacar alguns aspectes de la seva reflexió al voltant de la institució universitària. Ricard Torrents

irromp, molt a pesar seu, en un terreny erm. No hi ha una reflexió continuada i fecunda en el panorama assagístic català sobre la universitat. No hi ha una pedagogia cultural sobre la universitat. En definitiva, «no hi ha pensament propi de model d'Universitat a Catalunya», tal com escriu Josep M. Bricall al pròleg de «Les Raons de la Universitat»

Ricard Torrents aprofundeix en el fet universitari des d'una perspectiva europea; és, de fet, un intel·lectual europeu que aborda l'anàlisi de la Universitat. Alguns escrits estan molt lligats a diferents moments del llarg procés constituent de la Universitat de Vic. Però ací algú es podria enganyar. No són anàlisi d'interès local. És la connexió local-global, global-local. Dibuixant un model propi d'una universitat s'apropa molt més a la universalitat de la universitat, a la història de les universitats europees i nord-americanes, que no pas a qüestions domèstiques que també hi són, per necessàries. Com dèiem en paràgrafs anteriors, estem davant d'una pedagogia contrària al curriculum i a l'estatalisme, intrínsecament lligada a l'Europa de les ciutats, de les universitats, dels llibres. Com escriu Johan Höhle, Ricard Torrents «ha pres sempre una postura clara i compromesa sobre totes aquestes qüestions, arran del seu coneixement profund de l'esplendor i de les misèries de la història de les universitats del seu país i de l'estat, però sempre amb un ull crític posat en l'evolució de la qüestió en els països europeus».

Voldria destacar, com a pedagog, algun aspecte més sobre el pensament universitari de Ricard Torrents. Per a ell, la universitat i l'escola, són branques d'un mateix tronc: «Cal contemplar el sistema educatiu com una unitat. En primer lloc, com a unitat de coneixement, per tal de contrarestar la fragmentació de les ciències que converteix l'educació en un laberint. Segonament, com un conjunt format de trams, el més llarg i ample dels quals és el de l'ensenyament primari i secundari, aquell on s'ensenyen i s'aprenen les coses decisives de la vida, entre les quals hi ha escoltar, parlar, llegir i escriure.» I tanmateix, és dur constatar que molts il·lustres universitaris del nostre país, es miren, incomprendiblement, els trams anteriors al nivell universitari com si fossin àmbits aliens a la seva tasca i a la institució a la qual han de servir. Cal recordar altra vegada que són entitats del l'ensenyament com el Centre Escolar Catalanista, l'Agrupació Escolar Catalanista Ramon Llull, l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, als quals s'afegí més tard la Federació Escolar Catalana, les que, precisament, convoquen

per al Primer Congrés Universitari Català, als inicis del segle XX? En aquest sentit, els plantejaments de Torrents són molt clars. Només una visió conjunta i respectuosa permetrà avançar en la millora de la globalitat del sistema educatiu. Els dos llibres esmentats posen de relleu, especialment en els seus primers capítols, aquestes consideracions en l'horitzó d'allò que Ricard Torrents anomena «universitat educativa». Torrents és una baula contemporània d'una cadena amb pocs però selectes noms, on hi destaca Pere Bosch i Gimpera, el qual va escriure: «Cap poble no pot tenir la seva plena maduresa sense una Universitat identificada amb ell i al nivell del progrés modern».

En síntesi, aquestes són algunes de les consideracions que emmarquen la trajectòria de Ricard Torrents en el camp de la pedagogia. Primers apunts per a traçar unes línies possibles d'anàlisi al voltant d'una acció i una reflexió pedagògiques, desplegades en àmbits molt diversos, però fonamentades, per dir-ho amb les seves pròpies paraules, en la força de l'estudi com una de les formes privilegiades per a convertir les decepcions en esperances. Fonamentades, en definitiva, en la raó educativa.

Referències:

Els grans autors i l'escola. Edició a cura de Jaume Carbone, Jaume Trilla, Ricard Torrents i Toni Tort. Pròleg de Ricard Torrents. Vic: Eumo Editorial, 1995.

HÖHLE, J., «Ricard Torrents, un estudiós excepcional de Verdguer». *Revista de catalanística*. 19 (2006), 71-80 ISSN 0932-2221 Traducció d'Àngel Tortadès (UVic), febrer de 2007.

TORRENTS, R., «Sobre llibres de pedagogia». Notes breus. *Oriflama*, núm. 136, (desembre, 1973), p. 31.

TORRENTS, R., «Algunes acotacions sobre el futur de l'ensenyament» dins Modest Reixach i Pla, *L'ensenyament a la ciutat de Vic*. Edició patrocinada pel Banc Mercantil de Manresa. Vic: 1973, pp. 127-137.

TORRENTS, R., *Les raons de la universitat*. Pròleg de Josep M. Bricall. Col. [interseccions] 17. Vic: Eumo Editorial, 1993.

TORRENTS, R., «On va l'escola?», dins *Actes del Col·loqui universitari Artur Martorell, educador del nostre temps*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995, pp. 336-342.

TORRENTS, R., *Noves raons de la Universitat. Un assaig sobre l'espai universitari català*. Col. [interseccions] 27. Vic: Eumo Editorial, 2002.

TORRENTS, R., «Sobre la indivisibilitat de la cultura: idees, llibres, universitat». Pilar Benejam, Jordi Castellanos, Josep Fontana, David Jou, Ricard Torrents, Jesús Tusson, *Mirades al segle XXI*. Vic: Eumo Editorial, 2005, pàgs. 7-47.

TORRENTS, R., «Presentació del Document Conjunt». *Consell Assessor de la Llengua a l'escola. Conclusions*. Caixa d'eines, 02. Barcelona: Departament d'Educació, 2006.